

„A kor rendje ...”

„Népszerű” lett a **TARTUFFE**: jelenleg egyszerre több színház is műsorán tartja. De a mostani bemutatók többet jelentenek, mint a klasszikusoknak kijáró kötelező érdeklődést. Két színházban is **PARTI NAGY LAJOS** szövegével játsszák a művet. Az átdolgozás eredményeként alapvetően kortárs történetként tekinthetünk a Tartuffe-re. Az **ÖRKÉNY SZÍNHÁZ** Bagossy László rendezte előadásáról, illetve a tatabányai **JÁSZAI MARI SZÍNHÁZ** Szikszai Rémusz rendezte produkciójáról **KONDOROSI ZOLTÁN** ír.

PARTI NAGY LAJOS ÁTIRATA

Parti Nagy Lajos valójában átíratot és nem szövegű fordítást készített. A darab szerkezetébe, jelenetezésébe nem nyúlt bele, de nyelvileg jelentősen átalakította. Ezáltal olyan virtuóz szöveget teremtett, amelyben az alpárinak és a fennköltnek, a költői szóképnek és a rontott szólásoknak, illetve a régieskedő fordulatoknak és a mai kiszólásoknak egyaránt helye van. Ezzel a szöveg megoldja minden klasszikus darab színrevitelének alapproblémáját, nevezetesen hogy az egykor nyelvileg is mulatságos szövegek a stíluseszmények változása miatt mára elvesztették a humorukat. Ezt visszaadni csak a hűtlenség árán lehet, de Parti Nagy ezt vállalja. A szöveg az összekuszálódott nyelvi szintek és viszonyok segítségével az értékeknek azt a zavarát is tükrözi, ami a szereplőket jellemzi, és ami mintegy hitelesíti azt, hogy a darabban leírtak valóban megtörténhessenek.

Parti Nagy Lajos átírata 2006-ban készült a Nemzeti Színház Alföldi Róbert rendezte előadása számára. „Hogy a *Tartuffe* fordítás lenne, az fel sem merült – írja Parti Nagy –, egyrészt mert nem tudok franciául, másrészt mert Alföldi eleve azt kérte, hogy készítsem el a magam »itt és most« változatát.” Azt is elmondja, hogy mást akart csinálni, mint amire általában fel szokták kérni. „A roncsolt mai magyarra, a szlengre, az elvétésre-botlásra kicsit ráuntam” – írja. A *Tartuffe*-ben ehelyett az izgatta, hogy a korábbi fordításokhoz képest „miként lehet Vas [István] költőisége és Petri prózaisága között elszalomozni”, „miként lehet újraértelmezni a patinát, létrehozni egy kortalanul mai, jól játszható alapanyagot a klasszikus történet mentén, egy innen is, onnan is teherbíró nyelvet, egy alantasan fennköltet és fordítva. Szóval összerakható-e egy újrégi kevercs archaizmusokból és a legkommerszebb mai szlengből úgy, hogy az előbbi hajlítsa magához az utóbbit.” Mindezt természetesen versben: rímtelen alexandrinusokban.¹

Ha bárhol felütjük Parti Nagy Lajos szövegét, az szerzője szándékát igazolja. Például Tartuffe így beszél Orgonnak a családjáról:

Az Örkény Színház előadása (Kerekes Éva, Kókai Tünde)

Foto: Szabó Dorottya

¹ Parti Nagy Lajos: 13 fűlszöveg. In Parti Nagy Lajos: *Molière-átiratok*. Magvető, Budapest, 2015. 5–11. o. 8–9. o.

„Engem itt gyűlölnék, kérlek, / És bizonyos vagyok, kullancstekintetük / Keserű nyílával a lassú mérgüket /addig fecselik túlságos vajszivedbe, / Míg magad is mérgeződsz, hiszen / Mégiscsak családod, köztük a helyed, / Satöbbi.” A Tartuffe által használt szókép eleve képzavarra épül, amelyet addig bővít, amíg már-már abszurditásba fordul. Ugyanakkor remekül jellemzi a figurát is, hogy mi-képp válik szét szavaiban a szó szerinti jelentés és a valódi szándék, amelyet a végén a flegmán magabiztos „satöbbi” koronáz meg. De a jelenet elején Tartuffe még nyilvánvalóbb gátlástalansággal bá-nik el nemcsak a szóképekkel, hanem az archaikus fennköltség stí-luseszményével is. Damis Orgon általi kitagadása után ugyanis bib-likus hangon szólal meg: „Na... Ez túlzás. Talán ezt nem kellett vol-na. / Sőt. A viszály lisztje visszájára sül el, / Aki keltével szít, az nyug-tával szítat, / Mint az írás mondja, s jól mondja, testvérem.”²

Parti Nagy azon szándéka is teljesült, hogy jól mondható szö-veget hozzon létre. Ha ezt nem színészi szempontból akarjuk meg-közelíteni, akkor azt mondhatjuk, hogy a mai közönség számára minden nehézség nélkül befogadható az átírat: könnyen a fülébe megy a nézőnek, és nem zökkenőnek, hanem humoros hatású já-téknak, a viccekben is megszokott síkváltásnak hatnak azok a meg-oldások, ahogy a szereplők beszéde az egyik stíluszintről egy má-sikra vált. Eközben az sem okoz zavart, ahogy a szóképek bonyo-lódnak, kisiklanak, félrecsúsznak.

Mindemellett Parti Nagy átírata meghagyja a lehetőségét an-nak, hogy a játsszók magukhoz igazítsák a szöveget, a színészek kü-lönböző karaktereket formáljanak a szereplők megszólalásaiból, a rendezők pedig többféleképpen kezeljék a szöveget, így eltérő színházi hatásokat bontsanak ki belőle.

BAGOSSY LÁSZLÓ (KÉT) RENDEZÉSE

Bagossy László nem először rendezett *Tartuffe*-öt, 16 évvel ez-előtt Nyíregyházán már színre vitte a darabot. Mindkét rendezé-se mai történetet jelenít meg, amiről többek között a színpadké-pek is árulkodnak.

Nyíregyházán a Molière-darab mindegyik felvonása más-más helyszínen játszódott, az előadás bejárta az úgazdag Orgon villá-jának a különböző szintjeit. Az Örkény Színház előadásában is ha-tározottan elválasztódnak egymástól a darab egyes felvonásai, de a rendező most megelégszik a függöny leengedésével, a helyszí-neket nem rendezi át. Így – a Molière-darabbal megegyezően – az egész előadás egyetlen térben zajlik. Bagossy Levente fehér dísz-lete Orgon házának hatalmas, elegáns nappaliját ábrázolja, amelyben változatosságot az teremt, hogy – a forgószínpad segít-ségével – mozgathatók benne a térelemek és a bútorok. Így a kü-lönléle felvonásokhoz némileg azért mégis átalakul a helyszín. És itt is (akárcsak egykor Nyíregyházán) van távirányítóval variálható világítás, bár a szereplők alig használják ezt a lehetőséget, így a rendező is visszafogottan él a fényváltások teremtette játéklehe-tőséggel. Mint ahogy a jobb oldalon álló (de szintén időnként a helyét változtató) hatalmas tévéképernyő használatával is. Csak egy-kétszer kapcsolják be. Például a darab elején Orgon (Zname-nák István) és Cléante (Csuja Imre) beszélgetése alatt halacszkák úszkálnak a képernyőn, mint egy akváriumban. Később Dorine (Kerekes Éva) kapcsolja be a tévét, amikor értetlenkedik, hogy mi-ért nem mond nemet az apjának Mariane (Kókai Tünde), amikor hozzá akarják adni Tartuffe-höz. (Ekkor madarakat látunk a képer-nyőn, a természetes kiválasztódásról szóló dokumentumfilm kez-dődik.) Amikor Elmira (Pálya Pompónia) fogadni készül Tartuffe-öt (Nagy Zsolt), akkor kandallóban égő meghitt hangulatú tűz ké-pe jelenik meg a képernyőn.

Maivá teszi az Örkény Színház *Tartuffe*-előadását a nyelve is. Bagossy László 16 éve „Petri György szép, decens fordítását” hasz-

² Tartuffe. In Parti Nagy Lajos: *Molière-átíratok*. Magvető, Budapest, 2015. 13–123. o. 78., 77. o.

nálta.³ Vélhetőleg az alkotók némileg belenyúltak a fordítás szövegébe, hisz az egyik kritika „mai fordulatokban, kiszólásokban, köznyelvi képekben, ismerősen szellemes szójátékokban” gazdag fordításról számolt be⁴, egy másik pedig megjegyezte, hogy „Petri nem fordított olyan bekövéseket, mint amit Dorine állít, hogy ugyanis »Tartuffe rá van cuppanva Elmirára«, vagy – szemrehányó élel – hogy »te mindent beszopsz«”.⁵

PERNELLE-NÉ PERLEKEDÉSE

Az Örkeny Színház előadása kapcsán fel sem merülhet a fordítás „rontásá”-nak⁶ problémája, hisz az előadás Parti Nagy Lajos „mai fordulatokban, kiszólásokban, köznyelvi képekben” sőt „bekövések”-ben is gazdag átíratát használja. Bagossy László rendezése nagy mértékben épít a szöveg humoros hatására, úgy is mondhatnánk: hagyja érvényesülni azt. Ez derül ki rögtön az első jelenetből is, amikor Pernelle-né (Pogány Judit) veszekszik a családtagokkal. Szinte statikus az a kép, ahogy a többiek a fehér kanapékon, székeken ülve hallgatják, ahogy az anyós-nagymama kioszt mindenkit.

„Ez itt egy bűnbarlang, egy komplett Szodoma” – kezdi retiküljét lóbálva az asszonyság, aki meg van sértve, hogy nem hallgatnak rá: „A falra hányt borsó unikum hozzám képest. / Mert itt mind csak okos, mindenki lepofáz”. Így hát maga is talál mindenki-ben szapulni valót. „Mentül badibb leszel, / Annál idiótább” – mondja például az unokájára, Damis-ra (Dóra Béla). Mariane-ról, „a kis szende bárány”-ról úgy véli, hogy „majd mi nem derül ki, / Csak késő ne legyen”. „Te is hibás vagy a deákné vásznánál” – támad a menyére, Elmirára. Nem érti, hogy az asszony „kinék” „ek-kora nagy dáma”. „Tisztességes asszony férjének nem riszál, / Berakja haját, mosakszik, semmi több. És nem cafrankodik...” Elmira bátyját, Cléante-ot pedig még a házból is kitiltaná, mert szerinte a fiát, Orgont mindenféle „istentelen pampogáriummal / Traktálja” „a szabadgondolkodó úr”.

Az Örkeny Színházban mindez egy parasztasszony szájából hangzik el. A fejkendőt, irhabekecset, rakott szoknyát, csizmát viselő Pernelle-né még ráadásul enyhe tájszólásban is beszél. Pogány Judit túlzás nélkül teremt remek figurát. Egyetlen probléma van csupán a mulatságos jelenettel: Pernelle-né szavait utólag nem igazolja (de nem is cáfolja) az előadás. Tehát Damis nem tűnik hülye testépítőnek (bár egy baseball ütőt azért elővesz, hogy szétverje Tartuffe fejét), Mariane sem bizonyul szendét játszó, de tilosban járó lánynak, Elmira sem látszik különösebben kikapósnak. Sőt Cléante sem hat a liberalizmus szószólójának, inkább egy nyugodt, józan alaknak, aki egyszerűen csak rákérdez arra, amit érthetetlennek vél.

De arról sem győződhetünk meg, hogy Pernelle-né darabot indító szitkai egyszerű ráfogások. A figuráknak, a történetnek ezzel a dimenziójával egyszerűen nem foglalkozik a rendezés. Hagyja működni a történetet, nem sejtet eltitkolt történeteket, nem bont ki gazdag személyiségrajzokat. Mert talán ez el is terelné a lényegről a figyelmet: Tartuffe-ről és az ő különös helyéről Orgon családjában.

Pernelle-né előadást indító perlekedésének – a humoros hatás mellett – még egy funkciója van: arról beszél, hogy Orgon honnan érkezett. Hogy a paraszti gyökereihez képest nagy ugrást jelent számára az a polgári jólét, amely most körülveszi. Tán emiatt a gyors életformaváltás miatt is lehetnek benne bizonytalanságok. (Az anyja éppúgy idegennek érzi magát a fia családjának világában.) Talán ezt is akarja kompenzálni a „konzervatív” szemlélettel, amelyet a Tartuffe „közvetítette” vallásosság sugall neki.

ORGON HITE

Az Orgon által megtett nagy társadalmi utat Parti Nagy Lajos szövege a változó politikai viszonyokhoz való igazodás kényszerével kapcsolja össze: „Korábban próbált nem belekeveredni / Semmibe, mármint úgy értve, az *átkosban* / Semmibe, s valóban, a haja szála se / Görbült, maximum, hogy összekócolódott. / Pedig volt az minden, áttól cettig, most meg / Királyhívó polgár, ki fülig lojális” – mondja Orgonról Dorine, aki – ahogy a szöveg is állítja – tényleg „hülyét csinál” belőle, amikor a férfinak hosszabb idő után hazatérve tényleg csak arra van füle (és figyelme), hogy mi történt Tartuffe-fel.

Pedig Znamenák István Orgonja komolyan gondolja azt, amit beszél és csinál. „Nem vagyok hülye, hidd el” – jelenti ki Cléante-nak. És azt is komolyan lehet venni, amit a Tartuffe-höz való ragaszkodásáról mond: „minden mondata velőmig megérint / és megvilágosít. Szelid sugarának / Villámló fényénél látom, mi a fontos / És mi nem.” De ahogy erről beszél – miközben tényleg hisz benne –, azzal le is lepleződik a Tartuffe közvetítette tudás valódi természete. „Ki el van hivatva, más horizontra néz, / Sok földi kapoccsal már nem bíbelődik. / E siralomvölgy csak dobbantója néki, / A hús csak a lélek göngyölegje...” „Egy másik szféra, kérék, / Hol minden a lélek, és a test csupáncsak / „Gőzölgő salakzsák, egy kárhözatszatyor.”

A sok mulatságos (ezért ötleplező) kifejezés közül az utóbbira Cléante vissza is kérdez, hogy jól hallotta-e. De Orgon ebben is csak okvetetlenkedést lát. No meg az alázat hiányát, ami számára a hit lényege: „ha a tefajta... elmének szívében / Lenne alázat, te is rajonganál érte” – közli Cléante-tal. Eközben a megfogalmazása ugyanúgy általánosít, ahogy az anyja is egy kalap alá vett minden-

3 Bagossy László: „Már megszületésekor politikus darab volt”. Szentgyörgyi Rita interjúja. http://fidelio.hu/szinhasz/2015/01/29/bagossy_laszlo_mar_a_megszuletesekor_politikus_darab_volt/

4 Sándor L. István: Korántsem ártatlan játékok. Molière: Tartuffe – Móríc Zsigmond Színház, Nyíregyháza. *Critikai Lapok* 2000/2.

5 Karsai György: A sazna hőse. Molière: Tartuffe. *Színház* 2000/3.

6 Karsai szerint Nyíregyházán Petri György fordításának „időnként vasos kiszólásokkal és/vagy jópofának szánt, maiaskodó szlenggel rontott változatát”-t játszották. Karsai i. m.

Az Örkeny Színház előadása (Pálya Pompónia, Nagy Zsolt) *Fotó:* Szabó Dorottya

kit, aki nem ért vele egyet. Sőt, akik ellentmondanak, és bizonyos dolgokat másképp látnak, azokra – közös csoportba terelve őket – a szabadgondolkodó bélyegét sütik rá: „Mind így beszéltek.” „A ti-fajták. / Megfellebbezhetetlenül, mosdatlanul. / Iróniával pótoljátok a semmit, / Isten, haza, család, s tinéktek csak lufi” – mondja dühösen Orgon Cléante-nak. Erre már Cléante is felemeli a hangját: „Nekünk? A francba, én magamról beszélek. / Inkább te menekülsz egy sértett, zavaros, / És roppant homályos többes számba”.

Cléante ugyanis – ez a szövegből egyértelmű – egyáltalán nem a hitet kérdőjelezi meg. Inkább arra figyelmeztet, hogy ezt akár manipulációra is lehet használni. „A hit nem maszlag. Csak ez az ingyen-cirkusz. / Mely persze nincsen ingyen.” „Ahol a hit álszent nyavalyatörődsi, / Papok és papsajtók világi biznisze, / Ott a józan észnek s a szememnek hiszek” – teszi hozzá később. Cléante csak egyetlen dolgot állít, de azt határozottan, hogy Tartuffe becsapja Orgont. „Nem tudom, mi a nagyobb baj: ha hiszi mindezt, / Mert úgy csupán beteg, klinikai eset, / Vagy ha nem hiszi, és titkon röhög rajtad” – mondja. De már maga a feltételezés is mélyen felháborítja Orgont. „Nyavalyatörődsi? Bújik ki a szög a zsákból?” „Csak jól vigyázzál, a bokád meg ne üssed, / Hé-kám, tudunk ám mi máshogy is beszélni!” – vág vissza dühösen. És ez még fenyegetőbben hangzik, mint amikor a másként vélekedőket általánosítja közös ellenségé.

Pedig Orgon Znamenák István alakításában egyáltalán nem tűnik házi zsarnoknak, sőt még szelíd embernek is mondhatnánk. Csak egyszerűen nem tudja elhinni (és végső soron elfogadni), hogy lehet másképpen is gondolkodni, ítélni, mint ahogy ő teszi. Ezért nem is nagyon érti, hogy mi a baja Mariane-nak a Tartuffe-fel tervezett házassággal. Miért nem tudja egyszerűen azt mondani, hogy kedvére való a dolog. „Hogy kényszeríthetsz ekkorát hazud-

nom?” – kérdezi elképedve a lány. „Ki kényszerít? Én? Isten ments meg attól” – válaszol szinte ártatlanul Orgon. „Ne hazudj! A hazugság bűn. Hanem érezd / Magadtól. Belülről érezd, hogy szereted” – mondja, mintha a világ legtermészetesebb dolgát kérné, hogy a lánya ugyanazt, ugyanúgy érezze, mint ő maga. Dorine fanyar kérdései nyomán hamar kiderül, hogy ez képtelenség. Erre Orgon többször is dühbe jön, de még ekkor is megpróbálja elmagyarázni a lányának, hogy milyen „magától értetődő” a kérése: „Lehet, hogy kezdetben a külseje, s miegymás / Tán nem pontosan vonzának, de a nemes belső...”

TARTUFFE RIPACSÉRIÁJA

Ennek a nemes belsőnek azonban nem sok jelét mutatja a Nagy Zsolt játszott Tartuffe az Örkeny Színház előadásában. Amikor először megjelenik a színpadon, máris minden rosszat el tudunk róla hinni, amit Cléante és a többi családtag feltételezett.

Őszinteségnek nyoma sincs benne. Láthatóan színházat játszik, és még ezt is elég ripacs módon. A fejére húzott kabáttal, meztelen felsőtesttel vonul be a színre, jó nagyokat nyögdecse, miközben a „titkára”, Lőrinc (Jéger Zsombor) immel-ámmal csapkodja őt egy korbáccsal. Tartuffe kimerülten lerogy az egyik kerevetre, és egy darabig még jajgat. Aztán határozott gesztussal vet véget a „rituálénak”: elárja a kezében tartott táskarádiót, ami ájtatos zenét szolgáltatott a bűnbánati ceremóniához. De szinte azonnal ismét transzba esik, amikor meglátja Dorine-t. Rémülten maga elé kapja a kezét, mintha az ördögöt akarná elűzni, és kétségbeesetten kiabálni kezd. Majd összegörnyedve, az arcát a kezébe temetve kiabál Dorine felé, aki nem is érti, hogy mit akarnak tőle. (Ezért a Da-

Az Örkeny Színház előadása *Fotó: Szabó Dorottya*

mis-től elszedett baseball ütőt akarja eltüntetni, majd a szoknyájába dugva „befödni”). Ugyanis Dorine-nak nincs is dekoltázsa, a mellette egyáltalán nem látszik ki, legfeljebb a nyaka fedetlen, így nincs is mit eltakarni. Ehhez képest hatalmas cirkuszt csap Tartuffe, pedig ha nem alakoskodna, nem is lenne min felháborodnia.

Az Elmirával való találkozás jelenetében is egyértelmű Tartuffe viselkedése. A férfi határozottan rányomul a nőre, és a gesztusai, a modora sem arra utalnak, hogy őszintén szerelmes lenne belé, inkább arra, hogy megkívánta őt. Erre vonatkozóan nyilvánvaló ajánlatot is tesz: „Vadít minden szavad, minden kis hajlatod / Érzéseimet tajtékgig felcsigázza” – mondja, és amikor Elmira figyelmezteti, hogy mégiscsak a legjobb barátja feleségével beszél, akkor Tartuffe lesújtó véleményt közöl Orgonról: „kapitális gyermek⁷ / Ő, ki ideákkal golyózik manapság, / Mindent elhisz, s ezen hitében bízhatunk” – mondja, s arról is biztosítja Elmirá, hogy bízhat benne is. Ugyanis szerinte: „diszkréció egyenlő problémátlan gyönyör”. És ennek jegyében közli Elmirával, hogy milyen feltétellel hajlandó lemondani a Mariane-nal tervezett házasságról. Elmira a hallgatását ajánlja cserébe, hogy nem szól a férjének az imént elhangzott forró vallomásról. Tartuffe válasza: „Kevés. Ha önt meg nem kapom. / Az ön neszére így felel hocim.”

„Még hogy hoci-nesze! Mit képzelsz?” – ront elő dühöngve Damis, aki kihallgatta a beszélgetést. És azonnal bekapcsolja a riasztót is, hogy felverje az egész házat. A vöröslő fényjelek kísérette szirénázásra csak Orgon jön elő, aki láthatóan nem ért semmit. Elmira feldúltan távozik, Tartuffe pedig gátlástalan, sőt ízléstelen színjátékba kezd. Ripacsériájának újabb felvonása következik.

Előbb mereven nézi a levegőt, mintha transzba esne. Közben különös szavakat motyog, majd széttárt karokkal felfeszül a falra, mint ha az eleven Krisztus szenvedését testesítené meg. Aztán hirtelen üvöltésre vált. „Bűnös vagyok” – kiabálja, de olyan erősen, hogy ijedtében Orgon is térdre rogy, és szinte ő kezd könyörögni, hogy ne legyen igaz, amit Tartuffe most beismer. „Tévelyedett fejemre szórjtok hamut” – üvölti még Tartuffe, amit társa, Lőrinc szó szerint is vesz, és megjelenik egy lavór hamuval. Ezt később Tartuffe valóban a fejére szórja, és közben artikulátlanul hörög hozzá. Majd ájultan a földre rogy, hogy Orgon segítőkészen felemelhesse és a gondjába vehesse. Eközben a fiát okolja ennek a szent embernek a szenvedéséért. „Mi ez a kibaszott ripacséria?” – kérdezi elképedve Damis, aki már tudja, hogy itt a nyilvánvaló sem lehet igaz. Ezzel az ócska színjátékkal (amelyen Orgonon kívül mindenki könnyedén átlát) Tartuffe addig gyötri a kétségbeesett Orgont, amíg nemcsak Damist tagadja ki, de a vagyonát is Tartuffe-re íratja.

Így Tartuffe-nek tényleg nincs már mitől tartania, amikor Elmira később ismét magához hivatja, és felajánlkozik neki. Tartuffe némi hezitálás után enged a „csábításnak”, és vadul letámadja a nőt, szinte megerőszakolja. Az íróasztal alatt hallgatózó Orgonban tényleg egy világ omlik össze. Szinte megsemmisülten kászálódik elő, alig bír megszólalni. De aztán nem kíméli a „barátját”, elmondja mindennek: „Te ájtatos takony, szemforgató gecsi, / Kloákarongy... foscsík, hányadék, varangyszar... / Epém a könnyembe fut... a torkom elszorul...” Ki akarja dobni a házából Tartuffe-öt, mire az figyelmezteti: rosszul ragoz, mert ez már az ő háza, „mivel történt egy kis aktus köztünk, nemde? / Jogi természetű ráíratás.”

⁷ A „kapitális” jelzőt a barommal szokás a magyarban összekapcsolni.

A BOLDOG VÉG?

Nem sokkal később meg is érkezik Loyál Ignác végrehajtó (Máthé Zsolt), hogy Tartuffe számára birtokba vegye a házat, és némi haladékot adva kiebrudalja Orgont és a családját az otthonukból. Hiába van mindenki felháborodva, a végrehajtó határozottan figyelmezteti őket a kötelességükre, hogy „mi a dolga / Az ilyen esetekben az alattvalónak. / A törvénytisztet. Az együttműködés. / Hogy nem kényszerítjük ki a kényszerítést.” Aztán megérkezik egy rendőr kíséretében Tartuffe is, hogy – szintén a trón érdekeire hivatkozva – elfoglalja Orgonék házat.

Ebből a csapdahelyzetből hasonló módon talált kiutat Bagossy László egykori és mostani rendezése. A 16 évvel ezelőtti előadás befejezését így írta le egy korabeli kritika: „rohángálás, füst, gépfegyverpogás, mindenfelől kommandósok rohanják meg Orgon házat. Tartuffe-fel lövés végez(!), hullája ott marad kiterítve a színpad elején, s a rombolás elülte után a halálra rémült háziak előtt gépfegyverét hanyagul lóbálva megjelenik Lőrinc, Tartuffe eddig néma kísérője. Beleveti magát egy fotelba, és előáll a nagy leleplezéssel: a titkosszolgálat tisztje ő, aki a jóságos uralkodó megbízásából régóta figyelte már a gaz Tartuffe mesterkedéseit, s íme, most véget vet a háziak szenvedéseinek. De azért jó lesz, ha ők is vigyáznak, kivel állnak ezentúl szóba...”⁸

Az Örkény Színház mostani előadásában TEK-esek rontanak a házba, a család tagjai rémülten a földre vetik magukat, pisztolyok sora dördül el, majd a következő pillanatban az előtérbe kiterítve látjuk a halott Tartuffe-öt.⁹ A háttérből Lőrinc lép elő. „Szép munka volt, fiúk” – mondja a többieknek, és a zsebéből elővesz egy zacskóba csomagolt pisztolyt, amit a földön fekvő Tartuffe kezébe ad, hogy öngyilkosságnak tűnjön a halála.

A Hadnagy helyett Lőrinc közli Orgonnal a kedvező fordulatot: „Nos, Orgon barátom, megnyugodhat. Urunk / Ama kissé furcsa adománylevelet / Megsemmisítette. A saját kezével. / A vagyona Öné. Vigyázzon magára, / S vigyázzunk Önre, hisz megtért alattvalónk.” És miközben eltakarítják Tartuffe hulláját, egy gyártásvezető eligazítja a családot, hogy ki hová álljon, üljön, ugyanis megjelenik egy tévéstáb, hogy egyenesben közvetítse az országnak a fel-emelő eseményeket.

„Korunk a rend kora, előrebozsátom” – kezdi a riporternő (Varga Lili), miközben a háttérben egy jeltolmács fordítja szinkronban a szavait. „A kor rendje pedig, nos, megköveteli, / Hogy idejekorán legyen rend”. Majd átadja a szót Lőrincnek, aki rögtönzött beszédében a konkrét esetről elmondja, hogy „sikerült egy veszedelmes és / Régóta körözött bűnözött arányos / Testi kényszerítést foganatosítva / Ártalmatlanná tenni.” Parti Nagy átiratában a Hadnagy szövegeként hangzik el mindez, amit az előadásban a riporternő és Lőrinc mond. De hogy a szerző szándékától

nem teljesen idegen az, ami Bagossy rendezésének befejezésében történt, azt Lőrinc (illetve az eredetiben a Hadnagy) Tartuffe-fel kapcsolatos nyelvbottlása jelzi: „De felséges urunk, nem is kell mondanom / Átlátott szitává... illetve a szitán, / S ezért küldött vele engem...”

A csaló leleplezésének és a vagyon visszaadásának bejelentése után a riporternő Orgonhoz, illetve a családhoz fordul. Most rajtuk a sor, nekik kellene hálálkodniuk. De hiába tartja a riporternő Orgon orra alá a mikrofont, nem jön ki hang a torkán. Pernelle-né is hiába rángatja a kabátját: „Köszönjed meg, fiam!” Itt – a darabbal ellentétben – mindenki néma marad. Mindenkin a rémület az úr s nem a hála érzése. Nyilván most szembesülnek mindannyian azzal a valósággal, amelyben élnek. Ezért Pernelle-nének kell helyettük is cselekednie: „A kaukopoliszi Szűz Mária áldja meg!” – mondja Lőrincnek, és kezet csókol neki. Ezután a közönségen a sor. Lőrinc a rivalda elejére állva a nézőkhöz fordul: „Kérdés? – fürkészi őket. – Van? Ne legyen.” Mert hiába láttunk át Tartuffe-ön, és hiába tudjuk, hogy most is a manipuláció forgatja a világot, nincs terünk megszólalni. A nyilvánvaló tényeknél csak a róluk való hallgatás mélyebb.

SZIKSZAI RÉMUSZ RENDEZÉSE

A tatabányai előadás szintén a jelenről szól, anélkül, hogy a jelenben játszódna. Szikszai Rémusz rendezése stilizáltabb színházi világot teremt, amely összetettebb játékokat hív elő, több (idő)síkon is működtetve a történetet.

Míg az Örkény Színház előadásának szereplőit mai ruhákban látjuk (jelmez: Ignjatovic Kristina), a tatabányai előadás figurái olyan öltözeteket viselnek, amelyek egyértelműen archaizálnak, de úgy, hogy ne konkrét történelmi korszakot idézzenek fel, hanem a régiesség, pontosabban az időtlenség képzetét keltsék (jelmez: Kiss Julcsi). Ehhez hasonló hatást kelt a díszlet is (tervező: Varga Járó Ilona), amely sem konkrét helyszínt, sem pontos kort nem határoz meg. Egy tükörfelület helyezkedik el a nézőkkel szemben, amelynek közepén egy akvárium áll, benne egy úszó hallal.

Az előadás azzal kezdődik, hogy a sötét térben a megvilágított akvárium mögül egy arc figyel bennünket (mint később kiderül, Tartuffe arca). Tehát miközben a játékot figyelve a háttér tükörében önmagukat is láthatják a nézők, azzal is tisztában lehetnek, hogy ők maguk is megfigyeltek, akárcsak a darab szereplői. (Az akvárium mögül figyelő arc később is megjelenik.) Ugyanis a tükörfal mögé is lehet menni, elrejtőzni mögötte. De fel is lehet menni a tetjére, ehhez teremt lehetőséget egy mozgatható lépcső, amely szintén szerepet kap a játékban. Az üres térben egyébként nincs más berendezés, csak néhány babzsák, amelyeket ülésre, fekvésre egyaránt lehet használni.

⁸ Karsai i. m.

⁹ Parti Nagy Lajos az Örkény Színház előadása számára készítette el az ötödik felvonás átiratát, mert 2006-ban a Nemzeti Színház előadása nem tartalmazott „megoldást”. Ugyanakkor Parti Nagy Lajos kötetben közölt átiratában – a Molière-darabnak megfelelően – nem lövik le Tartuffe-öt, csak letartóztatják.

„AZ ÉG KORBÁCSA”

Szikszai rendezése nem statikus képpel, hanem pörgős játékkal kezdődik. Damis (Dévai Balázs) ront be a fejére húzott lepellel. „Szo-do-ma” – mondja többször is nyomatékosan, „magából kikelve”. Nevetve követi őt Mariane (Pilnay Sára) és a szerelme, Valér (Schruuff Milán), aki a darabbal ellentétben szintén itt van a házban. Mosolyogva figyeli Cléante (Kardos Róbert) is, hogy a fiatalok miképp teszik nevetségessé a nagymamájuk állandóan visszatérő dühöngését, amelyet nyilván addig-addig ismételtetett, amíg mindenki szinte kívülről tudja a szövegét. A játékba bekapcsolódik Elmira (Major Melinda) is, ő válaszol a Pernelle-nét utánzó Damisnak. Amikor a perlekedő „nagymama” a szolgáját szólítja, hogy induljanak a házból, akkor Valér a nyakába kapja Damis-t. Így hordozza körbe a térben, hogy még félelmetesebb – egyúttal mulatságosabb is – legyen a veszekedése. Eközben Damis lekapja Pernelle-né képét a falról, és az arca elé tartja, hogy még világosabb legyen, hogy kinek a nevében beszél, kit gúnyolnak a szavai, mozdulatai. Az arckép alkalmat teremt a többieknek, hogy ők is elmondhassák a véleményüket Pernelle-néről: akihez kerül az arc-

kép, az kezdi az öregasszony nevében leszidni a család épp soron következő tagját. Persze mindenki megpróbál a maga módján védekezni is, de a játékból az derül ki, hogy a „nagymama” igazán nem hagy senkit szóhoz jutni.

Közben a háttérben megjelenik maga Pernelle-né (Bajcsay Mária), egy darabig némán figyel, majd egyszer csak ellentmondást nem tűrő, sötét hangon átveszi a szót. Lényegében ugyanazt mondja, amit eddig a családtagoktól hallottunk, de a játék most átvált komor fenyegetéssé. Az asszony valóban a maga (vélt) igazságait közli dörgedelmesen (és közben térben is a családtagok fölé kerül, mert felmegy a tükörfal fölötti emelvényre, és onnan szónokol). Szikszai (aki nemcsak rendezője, hanem dramaturgja is az előadásnak) nem egyszerűen csak megismétli Pernelle-nének a korábban a családtagok játékában már hallott dörgedelmeit, hanem ügyesen át is csoportosítja a szöveget, így nem csak a hangnerváltás miatt változnak meg annak hangsúlyai.

Pernelle-né kérelhetetlen szigorral elsősorban arról beszél, hogy Tartuffe nem tesz mást, mint hogy helyreállítja azt az erkölcsi rendet, amely Orgon házában megbomlott. (Hogy Tartuffe is kacérkodhat efféle szereppel, Parti Nagy fordításában egy *Hamlet*-paraf-

A tatabányai előadás (Danis Lídia, Major Melinda) *Fotó:* Szvatek Péter

rázis érzékelteti: „ha már egyszer erre születünk volt... / Helyre tenni azt...” Mindezt a szövegben az teszi kétértelművé, és egyúttal mulatságossá, hogy a korbács a helyzetétel kapcsán hangzik el.)

A tatabányai előadás első jelenetéből többek között az is kiderült, hogy Szikszai rendezése elsősorban nem a szöveg humorára épít, inkább arra a kontrasztra, ami a verbális réteg és a viselkedés közt van. Mert miközben nyelvilag mulatságos, ahogy Pernelle-né beszél, ő maga mélyen meg van győződve arról, hogy igazat mond. Kérlelhetetlen hanghordozása ezt bizonyítja. Sőt azt is, hogy csakis neki lehet igaza. Az sem zavarja meg, amikor belezavarodik a mondanójába. Miközben például Orgon igazát bizonygatja, összekavar néhány szólást, de ez nem töri meg áradó dörgedelmeit: „igaza van, / Szegény magzatomnak: korpa közt a disznók / Zabálják a gyöngyöt, mármint hogy a sok lúd... / Ha összezavartok, ha nem, az a lényeg: / Kár elétek szórni. Mocskos szátokkal / Fölettétek volna az utolsó cseppig / Szülőatyátok is, ha nem hozza ide / E százszor szent embert, kit az ég korbácsa / Küldött úgyszólván, hogy végigverje áldott / Szavával kilógó pucér... pucérotok.” Mert szerinte „Tartuffe jól teszi, / Ha az úrhoz való hű szeretetében / És jámborságában tüzzel-vassal úzi / A kiűzendőket. Mert ez itt egy Bábel, / Egy fertő...”

A tatabányai előadás (Pilnay Sára, Schruff Milán, Dévai Balázs)

DORINE, ORGON, CLÉANTE

„Fel nem foghatom, mi lehet a titka, / Hogy egy fürgeagyú, derék polgárasszonyt, / Egy tisztos matrónát, decens finom lelket / Ujja közé csavar ez a lufi Tartuffe” – értetlenkedik Cléante, amikor Pernelle-né végül távozik (pontosabban a lépcső tetején állva kitolják őt a fiatalok).

„Ez semmi Orgonhoz / Képest” – válaszolja Dorine (Danis Lídia), aki szenvedélyesen ecseteli, hogy miképp „gárgyult” meg a ház ura, „mióta Tartuffe belépett a képbe”. Kerekes Éva is emlékeztet Dorine-t formált az Örkény Színházban, de ő egy kívülről kormornát játszott, aki szarkasztikus fölényrel figyelte és kommentálta azt a bolondériát, amely Orgon házában zajlott. Viszont a tatabányai Dorine Danis Lídia alakításában sokkal inkább részese a család életének – egyáltalán itt jobban együtt van az egész család, a bevezető játék többek között ezt is érzékeltette –, így Dorine-t is érzékenyebben érinti mindaz, ami történik, és maga is határozottabban avatkozik bele az eseményekbe.

Orgon hazatérésekor sem egyszerűen csak „hülyét csinál” a férfiből, akit csak Tartuffe érdekel. Danis Dorine-ja szenvedélyesen ecseteli, hogy mi minden történt Orgon távollétében, majd egyre dühösebb és gúnyosabb lesz amiatt, hogy a férfi csak azt hallja meg, ami Tartuffe-fel kapcsolatos. A tatabányai előadás Orgonja (Megyeri Zoltán remek alakításában) szintén mélyen hisz Tartuffe-ben (akárcsak Znamenák Orgonja az Örkény Színházban), ő is okvetetlenkedésnek érzi, sőt mélyen méltatlannak is tartja Cléante gyanakvását Tartuffe iránt. Megyeri Orgonja talán még rendíthetlenebb a hitében. Sőt talán még az is felmerül benne egy pillanatra, hogy Cléante-ot is meggyőzheti az igazáról, hisz a kezébe adja a Bibliát. Ezért hát mélyebben megsértődik, amikor a sógora közli a véleményét róla, hogy „képtelen / A talmi látszatot, bármi ordenáré, / A valóságtól megkülönböztetni, / Hamist az igaztól”. Orgon nemcsak a fejét fordítja el (nem akarja tovább hallgatni ezt a gyalázatot), hanem ki is akarja dobni a házából Cléante-ot. Így a sógor nagyon rossz taktikusnak bizonyul, hogy épp most hozza szóba Mariane házasságát. Orgon némileg el is bizonytalanodik, amikor felmerül a kérdés, mert valóban Valérnak ígérte a lányát. De nincs mit tárgyalnia egy olyan hitetlennel, mint amilyen Cléante. Különben is elhatározta már, hogy ténylegesen családtaggá teszi Tartuffe-öt, és ennek a lányával kötött házasság a legegyszerűbb módja. (Ez arra utal, hogy a lelkében már az örökösévé fogadta Tartuffe-öt, és nem hirtelen ötlettől vezérelve íratja később rá a vagyont – hisz a leendő vejről van szó, akiben vakon szeretne bízni.)

Szikszai rendezése tehát nemcsak sokértelműen kezeli a helyzeteket, hanem mélyebb motivációkat is kibont, amelyek teljes összhangban vannak a figurák jellemrajzával. A Megyeri Zoltán játszott Orgon ugyanúgy természetesnek tartja, mint az Örkény Színház előadásának főszereplője, hogy a lányának hasonlóan kell éreznie, mint ahogy ő maga teszi. Tehát egyik apa sem alakoskodást, hanem őszinte örömet vár Mariane-tól, amikor közli a házassági tervét. Ráadásul mindketten ajándékkal is kedveskednek az

„eljegyzéshez”. Az Örkeny Színházban egy csinos fehér ruhát kap Mariane, aminek nagyon örül, felsikít, amikor meglátja, sőt szelfit is készít magáról, miután gyorsan felpróbálja. A tatabányai előadásban egy dobozkában lapul az ajándék, amelynek titka ugyanolyan fokozatosan lelepleződik le, mint ahogy kiderül, hogy mik is Orgon valódi szándékai. Végül egy kalap kerül elő, amelynek leengedett, földig érő fehér fátylai valójában kalitkába zárják a lányt. Közben az is kiderül, hogy Orgon – minden kedveskedése ellenére – a lányával szemben ebben a kérdésben nem tűr ellentmondást.

MANIPULÁCIÓS TECHNIKÁK

Tartuffe alakjának felfogásában alapvetően különbözik Bagossy és Szikszai rendezése. A tatabányai címszereplő Crespo Rodrigo játékában nem ripacsodik, miközben igazán komolyan sem lehet venni azt, amit mond vagy csinál. Inkább titokzatosnak tűnik. Lassú, némi pátoszba, majd érzélgősségbe hajló beszédéről az a benyomásunk, hogy így nem viselkedik egy „normális” ember. De ez nem feltétlenül azt jelenti, hogy hazudik. Hisz Orgon épp azt állítja, hogy nem lehet úgy gondolkodni róla, mint egy „normális” emberről. Szerinte ő egészen különleges, mert benne testesül meg mindaz a hit, ami őt megfogta, és amitől a környezete érintetlen maradt.

Nem leplezi le Tartuffe-öt a Dorine-nal való jelenete sem, hisz a lány tényleg kihívóan viselkedik, ki is gombolja a blúzát, és a mozdulatai is hivatkoznak. Természetes hát, hogy Tartuffe dühösen reagál. (Dorine korábban arról panaszkodott, hogy Lőrinc szexuális tartalmú kétértelműségekkel traktálja, így most neki is – vagy elsősorban neki – szól a provokáció. Danis Dorine-jában egyébként is van némi erotikus fűtöttség, például a Cléante-tal való jelenetében is érezni a lefojtott vágyat.)

A tatabányai előadásban egészen összetett annak a jelenetnek az értelmezése is, amikor Tartuffe Elmirával találkozik. Úgy tűnik, hogy a férfiban valóban van tisztelet az asszony iránt, ezért nem tűnik mulatságosnak, amikor a jelenet elején engedélyt kér, „hogy szabadhassak pusztá szemmel nézni önt”. Inkább csak az a furcsa, ahogy megnyomja a szavakat, mintha célozna valamire, amit nem mond ki, de amit valójában közölni akar. Elmírát mindez zavarba hozza. És amikor egy „parancsoljon” szalad ki a száján, akkor Tartuffe belekapaszkodik a szóba, és kenetteljes, valahol mégis őszinte magyarázkodásba kezd. Cirkalmas szavai arról szólnak, hogy ő mélyebb parancsokat követ, amelyek sötétebb titkokat is rejtenek. „A parancs, az nálunk / Sokkal hatalmasabb, mélyebb és sötétebb. / Itt én csak kérhetek...” – mondja. „Ez kölcsönös” – kezdené Elmira a kérést, amiért egyáltalán beszélni akar Tartuffe-fel. De a férfi szavába vág: „Oh, kölcsönös” – sóhajtja megilletődötten, mintha valami nem várt kedvességet hallott volna a másiktól. „Mi szép e szó, és mi kedves – szól érzelmes pátoszsal –, belédobog / Minden tagom a gondolatba...” Elmira nevetni kezd, mert nem igazán érti még a sejtelmes célzásokat. És még azt sem, amikor Tartuffe valóban térdre hull előtte, hisz a gesztust azzal magyarázza, hogy imádkozni akar az asszonyért (ezt a nő elhárítja), miközben a férfi

sejtelmes szavai a testi és lelki hódolatáról is beszélnek. „Lelkem repül, ha Önt tudhatja ájérének, / A test pedig...”

A tatabányai előadásban mintegy zárójelbe kerül a jelenet verbális humora. Ez most nem Tartuffe szavai és valódi szándékai közötti különbségről beszél (mert ezt is összetettebbnek mutatja Szikszai rendezése), inkább a helyzete furcsaságát jelzi, mintha tényleges titkok és valódi feszültségek nyomnák a férfit. De ez mégsem az őszinteség alkalma számára, hisz ragaszkodnia kell a szent ember szerepéhez, amely egyáltalán legitimálja az Orgon házában való jelenlétét. Azaz a jelenetben Tartuffe azon mesterkedik – miközben nem akar kiesni a szerepéből sem –, hogy különféle kétértelműségekkel, sejtelmes jelzésekkel hogyan kerülhetne egyre közelebb Elmirához, és hogyan fordíthatná át a beszélgetést valamiféle vallomássá.

Ezért ragad meg minden kifejezést, amelynek mögöttes tartalmat adhat. Például amikor Elmira ismét rátérne a kérésére, hogy miért is akart kettesben maradni Tartuffe-fel, akkor a férfi – ismét a szavába vágva – újabb áriába kezd: „Én magam sem vágnök semmit forróbban, mint / Egy édes kettest önnel, s megadám az ég. / Felbuzgó imáim szűzies szemérmét / Megperzselték végre, s most itt ül, ím, velem...”

Hasonlóképp kap bele Tartuffe egy szóba, s nem hagyja végigmondani Elmira mondatát, amikor az így kezdi: „vallja meg nekem...” „Megvallom” – vág a szavába a férfi, még le is térdel, hogy jelezze, valódi vallomás következik. Majd kissé zavarba jön, hogy hol is kezdje. Aztán magyarázkodni kezd, hogy miért távolította el Elmira udvarlójait. „Aggódott az üdvösségemért” – reagál az asszony, mert még mindig nem érti, hogy mire megy ki a játék. Tartuffe látja, hogy egyértelműbbnek kell lennie, tehát megragadja az asszony kezét, majd megérinti a térdét. Aztán a csipke selymességére hivatkozva meg is simogatná a testét, de ájtatos mozdulataival szinte hozzá sem ér. „El a kezekkel” – reagál mégis dühösen az asszony. Erre Tartuffe bűnbánati pózba helyezi magát, és az éghez kezd fohászolni, mintha a kezei tőle független önálló életre keltek volna: „Óh sújts le mennyei Atyám / A te sóvár, bűnös fiad ujjaira! / Sajnos előfordul, hogy nem bírok velük, / A kis motoszokkal... önállósulandnak. / És nélkülük járják az erény útjait. / Legjobb, ha imára kulcsolom őket.”

Elmira gúnyosan reagál: „Most már tudom / Legalább miért imádkozik folyton. / A szent ember!” És a pillanatnyi zavart kihasználva végre megkérdezi, hogy igaz-e, hogy a férje hozzá adná a lányát. Tartuffe ezt is félreérti, és azt hiszi, hogy féltékenységből kérdezi az asszony. Ezért komolyan zavarba jön, hogy miképp magyarázhatná ki magát. Szinte szabadkozik, hogy ha volt is ilyesmiről szó, arra csak azért mondott igen, hogy ne bántsa meg Orgont, aki „roppant nagy lélek”, „folyton adakozna”. És Elmira megkönnyebülésére Tartuffe rávágja, hogy „másfelé vonz szívem forró vágya”. És hogy ne legyen kétséges, hogy merre űzi vonzalma: megragadja az asszony kezét, és áhítatosan, mélyen a szemébe néz.

Elmira végre megérti a vallomást, és igazán megdöbben rajta: „De hát ön...” Tartuffe erre kitör: „Óh, mit hogy »de hát én«”, és

A tatabányai előadás (Crespo Rodrigo, Major Melinda) *Fotó:* Szvatek Péter

szinte fájdalmasan közli: „Nem vagyok fából, és összefér az éggel, / Kérem alássan, a tiszta férfiúság / Rögtalaján álló vágyteli sóvárgás...” Persze most sem tudjuk eldönteni, hogy mennyi mindebben az őszinteség és az alakoskodás. Azt azonban látjuk, hogy Tartuffe komoly erőfeszítést tesz, hogy a férfiúi sóvárgás és a szentség közti ellentmondását azonnal feloldja. Azaz úgy tartsa meg a szent ember szerepét, hogy utat engedjen a maga férfiúi vágyakozásának is. Ezt is az Elmirának szóló vallomással fordítja: „Hogyha megtestesül egy személyben az ég, / Egy himnikus, vonzó megtestesülésben... / Melyben kedve telnök a Mindenhatónak is”. És mintha tényleg nehezeére esne, hogy kipréselje magából a legteljesebb őszinteséget: „Hiszen Ön kért meg, hogy mint gyóntatómhoz, / Oly őszinte legyek... Ezennel bevallom / Epedtemet, az ön kezébe téve / Sorsom: széna, szalma, menny-e vagy pokol” – mondja szinte a könnyeivel küszködve.

Aztán a teljes alázat (és kiszolgáltatottság) jeleként hasra veti magát, és széttárja kezeit. Elmira hihetetlenül zavarba jön. „Komplett szerelmi vallomás” – mondja hitetlenkedve. Igen – erősíti meg a feltételezést Tartuffe gesztusa, ahogy feltérdel, mintha várná az asszony döntését a sorsáról. „Hogy fér ez össze a Tartuffe úr hitével?” – kérdezi még mindig döbbenetelmire. Erre Tartuffe a lefojtott érzékiség hangján kezdi búvólni Elmirá: „mi összepasszol, az Úrban össze is fér”. Majd arról beszél, hogy bízhat a diszkréciójában, ugyanakkor Orgon vakságában. „Szent erényed fölött még inkább őrködöm” – mondja Elmirának szinte áhítattal.

És mintha mindez megbűvölné, meggyőzné Elmirá is. Engedi, hogy közel hajoljon hozzá Tartuffe. És amikor megcsókolná, akkor határozottan a képébe nevet. Tartuffe leforrázva áll. Csak akkor egyenesedik ki, amikor Elmira megfenyegeti, hogy mindezt elmondja a férjének. Tartuffe ekkor határozottan hangot vált, és

mint aki minden eshetőségre fel van készülve, a visszájára fordítja a fenyegetést: szerinte a történetekért legfőképpen Elmira kihívó természete a ludas, és ezt – biztos lehet benne – Orgon is így látja. Sőt azt is demonstrálja, hogy színlelt bűnbánattal miképp fogja majd leszerelni Orgon haragját. Az álszentség a tatabányai Tartuffe esetében tehát nem a tények, hanem a tények szabad és gátlástalan kezelését jelentik.

Mindezt néhány perc múlva élesben is kipróbálhatja, amikor a rejtékhelyéről előbújt Damis bevádolja az apjánál Tartuffe-öt. A leplezett „szent ember” meg se próbál mentegetőzni, sőt arra biztatja a barátját, hogy bűnösként űzze el őt a házból, a kezét megragadva ütlegelni is kezdi magát az Orgon által tartott korbáccsal. De aztán beleájul Orgon karjaiba, hogy az a kellő pillanatban megszánhassa őt. A színjáték, a többszörösen alkalmazott manipulációs technika csak most kezd igazán hatni. De nem azért, mert Tartuffe most kezdi csak használni, hanem azért, mert most talál olyan emberre, aki vevő rá. Tartuffe mélyebbnek, igazabbnak, őszintébbnek mutatja magát. Orgont ez megrendíti, Elmira pedig érintetlen maradt a hatásától. Legfeljebb annyit ért el nála Tartuffe, hogy most tényleg nem árulja be a férjének.

A tatabányai előadásban Tartuffe nem elégszik meg azzal, hogy visszájára fordítja a helyzetet, és a nyilvánvaló tények ellenére mégis Damis-ra haragszik meg Orgon, hanem még alattomosabb játszamába is kezd. Előadja a szenvedő embert, akit nemcsak felkavart, hanem fizikailag is kimerített a méltatlan „vádaskodás”, így nem lát jobb megoldást, mint hogy tényleg elhagyja Orgon házat. Mert a barátjának a családja körében van az igazi helye. Orgon, hogy megtartsa Tartuffe-öt, az ellenkezőjét kezdi bizonygatni. Sőt, hogy biztosítékot adjon erről, elkezdi a falról leemelni a családtagok fotóit. És mint egy kétségbeesett, ragaszkodó gyerek, magá-

A tatabányai előadás (Megyeri Zoltán, Végh Péter) *Fotók: Szvatek Péter*

hoz is öleli Tartuffe-öt. A férfi, mintha a mártíromságnak adná át magát, úgy egyezik bele a maradásba. S mint megerősített szövetségük zálogát, Orgon előhossa az útjáról magával hozott ládát, és kiemel belőle egy Krisztus-szobrot. Ezt Tartuffe-fel közösen helyezik a falra, oda, ahol korábban a családtagok fényképei (bekeretezett fotókból álló családi „oltár”) álltak.

MENNI VAGY MARADNI?

Úgy tűnik, minden eldőlt. Cléante hiába győzködi Tartuffe-öt, hogy „bocsásson meg” Damis-nak, hátha az apja visszafogadja. Orgon hajthatatlan Mariane házassága kapcsán is, sőt még papot is hoz magával, hogy minél előbb meglegyen az aktus. Elmirát felhőborítja Orgon érzéketlensége. „Történhet akármilyen, mondhat bárki bármit, / Foroghat kockán a lányod boldogsága, / Lehet a tét a feleséged becsülete, / Mindegy, te csak neki hiszel, senki másnak” – mondja keserűen. Majd végső érvként közli, hogy hülye volt, hogy nem akart botrányt csapni, mert igenis: „Tartuffe meg akart baszni.”

Orgon láthatóan zavarba jön. Nem a csúnya szó zavarja (bár másokra rászólt, hogy ne beszéljenek így), hanem a kendőzetlen tények, amiről Elmira eddig hallgatott. Ezt az elbizonytalanodást használja ki Elmira, amikor felajánlja Orgonnak, hogy bújjon bele a ládába (amelyből nemrég a Krisztus szobrot vették ki), és győződjön meg a saját fülével a barátja gerjedelméről.

Az Elmira hívására érkező Tartuffe előbb gyanakszik, még a szobában is körülnéz, csak a ládába nem kukkant bele, amelyen az asszony ül. De aztán enged az érzéki csábításnak, és már-már tényleg sikerülne magáévá tennie az asszonyt, amikor Orgon az utolsó

pillanatban nagy nehezen előbújik. Ekkor Tartuffe megpróbálja bevetni azt az ájtatos, bűnbánó hangütést és a közös férfiúi esendőségről szóló érveket, amiket az asszonnyal való előző jeleneténél már bemutatott neki. De most nem működik a manipuláció. Úgy látszik, mégis vannak olyan tények, amelyek cáfolják a vágyott igazságok látszatát. Orgon sem dől már be Tartuffe-nek. Sőt dühösen ki is akarja úzni a házból. Erre hangot vált Tartuffe, és keményen, kérlelhetetlenül a tényekre figyelmeztet: itt már minden az övé. Valójában nem maradt mozgástere senkinek.

Ennek jegyében érkezik később egy simulékony modorú végrehajtó (Végh Péter), hogy érvényt szerezzen Tartuffe tulajdonjogának. Majd beront Valér, hogy figyelmeztesse Orgont, hogy – egy kompromittáló politikai iratot felhasználva – letartóztatási parancsot adtak ki ellene. Ekkor már mindenki úgy érzi, hogy menekülnie kell. Az utat azonban elállja Tartuffe, aki a Hadnaggal (Maróti Attila) érkezik.

És itt jön a fordulat, amely sem a Molière-darab, sem a Parti Nagy-átirat, sem a Bagossy-előadás zárlatával nem egyezik meg. A Hadnagy ugyanis itt nem tartóztat le senkit. Sem Orgont, sem Tartuffe-öt. Sőt azt is közli, hogy a király mindkettőjüknek megbocsátott. Eközben azért „a nem oly életszerű adománylevelet” is megsemmisítette, hogy Orgon vagyona ezentúl Orgoné legyen. Sőt azzal is biztatja, hogy „lesz mód elsikálni” majd a szeplőt is a politikai előéletén. Majd mindezért egyszer kér „valami belülről jövő áldozatot”.

A megváltozott befejezéshez új szöveg kapcsolódik, amely sem Molière-nél, sem Parti Nagynál nem olvasható. Ez pedig a ki egyezés kényszeréről beszél. „Addig pedig tessék rendben nyugalomban, együttműködésben” élni – közli a Hadnagy, és összekulcsolja Tartuffe és Orgon kezét. A gesztusból egyértelmű, hogy

A tatabányai előadás (Crespo Rodrigo)

nincs szabadulás egymástól. Megérdemlik egymást, valamennyiüknek itt kell együtt élniük tovább.

„Itt, ahol netovább, mert ez az alapja a francia ember boldogulásának, kit vészek hányának a megmaradásért” – halljuk a fals szót, amely ennek az előadásnak a befejezéseként íródott. De a ki egyezés kényszere nemcsak a két főszereplőre vonatkozik. „Ki hisz egy Istenben, ki hisz egy hazában, és hisz az egész pályás feltámasztásban, és hisz a királyában is, aki egy csónakban evez helyette is a bőség kosarának tizenhatosánál” – folytatja a Hadnagy, miközben a szereplők esetlenül összekapaszkodnak, hogy ünnepi körtáncba kezdjenek, amely inkább hasonlít egy keserű haláltánchoz, mint ujjongó ünnepléshez. A Hadnagy ekkor már a tükörfal fölötti emelvényről harsogja a kor jelszavait, miközben a kezében francia zászlót lenget. „Önök szabadok. Mindenki szabad. Csak szóljon, aki nem.”

Egyedül Valér nem vesz részt a keserű örömtáncban. Értetlenül figyel a „szabadság birodalmá”-nak kényszerű ünneplését, a csalódott szereplők kényszerű összekapaszkodását, esetlen, groteszk táncát. Aztán fontos lépésre szánja magát. Felkapja a poggyászt, amelyet Orgon meneküléséhez készítettek elő. Majd határozottan az előtér bal oldalán lévő ajtóhoz lép, hogy elmenjen innen. Egy darabig hiába próbálkozik, hogy kinyissa az ajtót. De nagy nehezen sikerül beletalálni a zárba, és többszörös próbálkozás után az ajtó is enged. Valér mielőtt kilépne a térből, az ajtóból még egyszer visszanéz az „ünneplő” társaságra. Aztán egyetlen mozdulattal, határozottan rájuk vágja az ajtót.

Miközben a tatabányai előadás kevésbé épít arra, hogy mennyire mulatságos Parti Nagy átírata, ez nem jelenti azt, hogy eltűnne a humor az előadásból. Inkább azt, hogy a humor elsősor-

ban nem a verbális rétegben, hanem a helyzetekben és a jellemrajzokban fogalmazódik meg. Ehhez kiváló partnernek bizonyulnak a színészek. Hihetetlen energiákkal és belső meggyőződéssel játszik mindenki. Ez annak a jele is, hogy olyan figurákat alakítanak, akik tele vannak frusztráltsággal, lefojtott indulatokkal, nehezen oldható keserűségekkel. A tatabányai előadás minden viszonyt és problémát abszolút komolyan vesz, és épp ezáltal teszik őket mulatságossá. Nemcsak a rendezőt, hanem az egész társulatot dicséret illeti a nagyszerű előadásért. Az egységes csapatból igazságtalanság lenne bárkit is kiemelni.

A tatabányai Jászai Mari Színház egyik legsikeresebb előadását rendezte Szikszai Rémusz. A *Tartuffe* szerepelt a POSZT 2016-os versenyprogramjában, ahol Szikszai Rémusz a legjobb dramaturg, Danis Lídia a legjobb női mellékszereplő díját nyerte el. Ugyanőt díjazták a Városmajori Színházi Szemlén is, ahol Megyeri Zoltán a legjobb férfi főszereplő díját kapta, magát a produkciót pedig a legjobb előadásnak minősítették.

Molière: **Tartuffe**

ÖRKÉNY ISTVÁN SZÍNHÁZ

Parti Nagy Lajos szabad fordításában

Díszlet: Bagossy Levente

Jelmez: Ignjatovic Kristina

Zene: Kákonyi Árpád

Dramaturg: Ari-Nagy Barbara

Rendező: Bagossy László

Szereplők: Pogány Judit,

Znamenák István, Pálya Pompónia,
Dóra Béla, Kókai Tünde, Patkós Márton,
Csuja Imre, Nagy Zsolt, Kerekes Éva,
Máthé Zsolt, Jéger Zsombor, Varga Lili

Parti Nagy Lajos: **Molière: Tartuffe**

JÁSZAI MARI SZÍNHÁZ, TATABÁNYA

Díszlet: Varga Járó Ilona

Jelmez: Kiss Julcsi

Dramaturg, rendező: Szikszai Rémusz

Szereplők: Megyeri Zoltán,

Crespo Rodrigo, Major Melinda,
Danis Lídia, Kardos Róbert, Pilnay Sára,
Dévai Balázs, Schruff Milán, Bajcsay Mária,
Végh Péter, Maróti Attila, Mihály Csaba,
Varga Imre Dániel